

פרשת בא: לצאת (קצת) מכרטיס הזיכרון הרב אלישע וולפין

חברים יקרים,

השבוע יוצאים ממצרים!

רש"י, כידוע, אמר שהתורה הייתה אמורה להתחיל מפרשת בא ולא מפרשת בראשית, כי ביציאת מצרים מתחיל הסיפור המשמעותי. כל מה שקדם לפרשת בא היה בגדר הקדמה בלבד.

אם כן, השבוע מתחיל הסיפור!

והנה, ברגע שמתחיל הסיפור המשמעותי ביותר של האדם מופיע לצידו גם צו חדש, מצווה ראשונה בהחלט. לנו הוא נראה שגרתי והגיוני, בקושי הבחנו בקיומו. אבל עובדה, הוא מופיע כאן לראשונה, ולכן, מן הסתם, הוא לא שגרתי כלל, הוא לא מובן מאליו, והוא עלול גם להיות מאוד בעייתי.

מצוות הזיכרון!

זה מופיע לראשונה עם ההוראה לסמן את המשקוף בדם, מה שלימים יהפוך למצוות המזוזה: (שמות י"ב, י"ד) **וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזִכְרוֹן, וְחַגְגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהָ.** הוא מופיע שוב במצוות התפילין, שמופיעה אף היא לראשונה בפרשת בא: (שמות י"ג, ג'-י) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִים כִּי בְחַזֵּק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכַל חֻמֵץ.... וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ...**

כן, מצוות הזיכרון! המצווה הראשונה.

התורה לא מרבה לצוות על האדם לזכור, ולא בכדי. הזיכרון הוא הפכפך מאוד. לכן, כשהיא כבר טורחת, חשוב להקשיב.

על פי המסורת, מכאן ואילך יהיו רק עוד חמישה דברים שהתורה, תצווה עלינו לזכור (ששה, עם יציאת מצרים):

(שמות כ, ז) **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ.**

(דברים, כ"ה, י"ז-י"ח) **זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם. אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּזְבֹּב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה עִיף וַיִּגַע.**

(דברים ח, ב) **וַיִּזְכַּרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, לִמְעַן עֲנֹתְךָ, לְנוֹסְתְךָ, לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ.**

(דברים ט, ז) **זָכוֹר אֶל תִּשְׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר (בהקשר של עגל הזהב).**

(דברים כ"ד, ט) **זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם (בהקשר של רכילות ולשון הרע)**

כבן לעם, שהזיכרון ההיסטורי הוא אחד מסימני ההיכר שלו, אני אמור לחגוג את מצווה הזיכרון. אבל לא ממש לא. זיכרון טומן בחובו סכנה אדירה!

הסכנה הגדולה שבזיכרון היא העבדות! זיכרונות מייצרים שיעבוד, ואנו הרי יוצאים השבוע ממצרים.

קשה לכמת בדיוק כמה מחיינו מונעים מזיכרון וכמה באים מהחוויה הראשונית והמיידית? אני מנחש שעם הזמן 99% (לפחות!) מחיינו מנוהלים על ידי הזיכרון ואחוז אחד (לכל היותר) נמצאים בערות מלאה.

דוגמא טובה היא הנהיגה. כל מי שלמד לנהוג (ועוד זוכר את חוויית הלמידה...) בוודאי זוכר כמה קשה היה לשאת בתודעה שלנו כל כך הרבה פעולות בעת ובעונה אחת, כאשר כל פעולה היא הרת גורל! זו חוויה של הצפה אדירה. ככה בדיוק יראו חיינו בכל רגע ורגע אם לא נצליח להעביר את רוב המידע ל"כרטיס הזיכרון". והרי אי אפשר לחיות את חיינו עם מורה לנהיגה צמוד שבולם ברגע הנכון ומעיר לנו כשאנו השמטנו איזה פרט חשוב. אבל כעבור כמה שבועות הנהיגה הופכת לאוטומטית - עם הילוכים ובלעדיהם. זהו שבו הנהיגה באה לה מתוך הזיכרון ולא מתוך התודעה הערה.

תודה לאל, חוויית ההצפה הזו בשאר חלקי חיינו נדירה למדי (עבור רובנו, לפחות), מה שמוכיח עד כמה אנו חיים את חיינו רוב הזמן על טייס אוטומטי, או על כרטיס זיכרון.

אינני יודע מתי מתחיל להיווצר הזיכרון (לפני הלידה? אחרי הלידה? ואולי עוד הרבה לפני העיבור??? ובכלל לא הזכרתי את הזיכרון הקולקטיבי...). כך או כך, כמו עם הנהיגה, לאט לאט יותר ויותר פעולות מנוהלות מתוך הזיכרון ופחות מתוך התודעה הערה. אפילו החוויות החושיות שלנו כבר באות מהזיכרון - אנחנו זוכרים את החוויה הראשונה ומצפים שבנסיבות דומות היא תחזור על עצמה, ופשוט משחזרים אותה כל פעם מחדש. חיינו הופכים לסוג של התניה (קוראים לזה "הכלב של פבלוב"). אנחנו כבר יודעים מראש ששוקולד טעים, שקפה מעורר, שריצה מאתגרת בהתחלה אבל אחר כך נעימה, וכן הלאה.

הרעיון הזה, שאנו מתנהלים על טייס אוטומטי של תכנות וזיכרון, מזעזע למדי ומעלה הרבה מאוד שאלות. עד כמה אנו באמת חיים את חיינו בזמן הווה? עד כמה אנחנו באמת חיים??? עד כמה אנחנו באמת חופשיים לשנות את תגובותינו למצבים השונים בכל זמן נתון? עד כמה אנחנו באמת חיים מתוך בחירה חופשית וחירות???

והנה באה פרשת בא, פרשת השחרור הגדול מעריצות ושיעבוד, ומכניסה לנו את מצוות הזיכרון - שהיא גם מצווה של שיעבוד!

דווקא משום שמצוות הזיכרון מופיעה בהקשר של יציאת מצרים, אני מבין שיש כאן משהו אחר. חייב להיות. אחרת הכל פארסה אחת גדולה, ממש בדיחה.

מתוך התבוננות ברשימת ששת הזיכרונות שעלינו לזכור (מצרים, שבת, עמלק, המסע, עגל הזהב, רכילות ולשון הרע), מתגלה מסקנה מעניינת, וכרגיל הפוכה ממה שחשבתי עד עתה: המצווה לזכור לא נועדה להעביר עוד משהו לכרטיס הזיכרון, אלא דווקא להעיר אותנו - לפחות בכמה נקודות בחיינו - מתוך התרדמת שלנו, מתוך ההרגל. יש כאן ניסיון להעיר את הטייס שנרדם מזמן, ולהעביר את הנשמה שלנו מכרטיס הזיכרון בחזרה אל התודעה.

1. תזכור שרוב חיך הם על טייס אוטומטי (מצרים), כי ברירת המחדל היא לשכוח אפילו את זה - שלא אתה מטיס את המטוס של חיך, אלא כרטיס הזיכרון. אם תזכור את זה, לפחות חלק אחד מהתודעה יישאר ער.
2. תזכור לנוח, להרפות, לנשום. תזכור שבעצם העולם שלם לחלוטין ואתה לא חייב ליצור ולייצר כל הזמן. העולם יסתדר בלעדיך. כי ברירת המחדל שלך היא לשפר, לתקן, לעשות ולבקר כל הזמן. אם תזכור את זה, תקבל פרופורציות חשובות באשר למקומך בתכנית הגדולה. וחוף מזה... תזכה לנשום קצת.
3. תזכור לא לנצל את החלשים ממך, לא לזנב בהם ולא לפגוע בהם! תזכור שגם אתה היית פעם חלש, לא מגובש ונטול אלוהים. כי ברירת המחדל היא להתחזק, להתעשר ולהתעצם

בכל מחיר, לא חשוב את מי אתה דורס בדרך. כי אם תזכור שיחסים וחמלה חשובים יותר מחומר ומעושר, לחיים יהיו ערך, אתה תהיה מאושר יותר, ובעיקר, בן חורין מהשעבוד לחפצים.

4. תזכור שלמסע חייך - הקשה והמתיש - יש משמעות ויש ערך! כי ברירת המחדל היא לנוע בכבדות ובעייפות, ולפעמים עד כדי ייאוש, מיום ליום, מאתגר לאתגר, מבעיה לבעיה, מקיטור לקיטור, וברגעי הפוגה לתהות אם לא הכל הבל הבלים כי הרי אין שום דבר חדש תחת השמש. *been there done that*. אם תזכור את זה, תגלה שלחיים יש טעם, יש תכלית, והתכלית היא לצמוח, לגדול ולהתפתח.
5. תזכור שאתה מייחס לדברים חולפים חשיבות גדולה מדי. אין לדברים ערך, והם בודאי לא יכולים להושיע אותך. ברירת המחדל היא להקיף את עצמנו בדברים וחפצים שיתנו לנו משמעות וערך, ואולי אף יצילו אותנו מצרותינו. אם תזכור את זה, תגלה מה חשוב באמת!!! ואז גם תתחיל לחיות באמת.
6. תזכור להימנע מלשון הרע ורכילות. כי ברירת המחדל היא לבקר את האחר, וגם את עצמך, לראות מה לא עובד ומה דפוק. שרש את הביקורת השלילית ותראה איך ייראה יומך! ועוד דבר, למידע העסיסי שברשותך אין שום ערך. זה רעל ממית! אגב, והמידע העסיסי שמביא חברך, גם הוא רעל - אל תכניס אותו לגופך ולתודעתך.

פרשת בא, אם כן, מזכירה לנו שלמרות שאי אפשר לחיות חיים של ערות מלאה, כי זה פשוט יהיה הרבה יותר מדי מציף, וזה בסדר להעביר את רוב הדברים לכרטיס הזיכרון של חיינו, יש דברים שבהם צריך ערות, שבהם נבחנת איכות חיינו. שם נדרש חופש בחירה, לשם כך יש לנו חירות.

אבל קודם כל, השבוע, זכור עד כמה אתה אוטומטי (99%). עד כמה אתה משועבד להרגלים (99%).

אם תחיה לפחות אחוז אחד, ואו! היה שווה לקרוא לך בן אדם!

והנה שיר רלוונטי לסיום, שכתב נתן יונתן:

דוגית נוסעת, מפרשיה שניים
ומלחיה - נרדמו כולם.
רוח נושבת על פני המים,
ילד פוסע על החוף דומם.

ילד פעוט הוא ועגום עיניים
שוטפים המים - למרחק אין סוף...
אם לא יעורו כל מלחיה -
איכה תגיע הדוגית לחוף? ...

שבת שלום,

אלישע